

Datum: 21 december 2016

Opsteller: 5.1.2e / 5.1.2e

5.1.2e

Vorige bespreking: C-284.I.7 en C-290.I.5

Akkoord secretaris:

C-296.I.7 Definitief besluit tijdelijk verbod imidacloprid kassen

Vooraf

Bijgaand voorstel tot besluitneming is voorafgegaan door besprekingen in de vergaderingen van mei en juni met de nummers C290.I.5 en C284.I.7. waarin u hebt besloten tot het starten van een wijzigingsprocedure van de toelatingen voor imidacloprid houdende middelen in kassen. In juli is de zienswijzeprocedure gestart, de zienswijzes zijn verwerkt en voor u ligt een verzoek om inderdaad te besluiten tot wijziging van de toelatingen. Dit besluit komt neer op een tijdelijk verbod voor het gebruik van middelen met imidacloprid en betreft vier toelatingen (van oa. Bayer en Syngenta).

De aanleiding voor dit tijdelijke verbod voor imidacloprid voor gebruik in kassen, was een CML-rapport (mei 2016) en een rapport van de NVWA (mei 2016). Uit het CML-rapport bleek dat de gehalten van imidacloprid in oppervlaktewater in kassengebieden nog steeds boven de toelatingsnorm waren, ondanks een verplichting tot waterzuivering met ten minste 99,5%, voor water dat vanuit kassen wordt geloosd. Deze waterzuivering is al sinds januari 2014 voorgeschreven en sinds mei 2014 van kracht, ter bescherming van waterorganismen. Uit de nalevingsrapportage van de NVWA bleek daarnaast dat op geen van de 67 bezochte bedrijven een waterzuiveringsinstallatie aanwezig was die in staat was om te zuiveren tot het genoemde gehalte van tenminste 99,5 %. Na de invoering van de zuiveringsverplichting in mei 2014 werd het voorschrift nog twee keer gewijzigd, om de naleving en controle te verbeteren. De conclusie die in de genoemde vergaderingen is getrokken is evenwel dat de maatregelen van het Ctgb kennelijk niet effectief waren, gezien het grote gebrek aan naleving bij de sector. Daarom is voorgesteld om een tijdelijk verbod in te zetten met omkering van de bewijslast: kort gezegd is de inzet daarvan dat telers deze middelen alleen mogen kopen en gebruiken indien ze met een certificaat aan kunnen tonen dat ze een zuiveringsinstallatie hebben staan die zuivert tot het aangegeven percentage én deze ook gebruiken. Omdat dit de eerste keer is dat het Ctgb een dergelijk voorschrift oplegt is advies ingewonnen bij de LA. Ook zijn er gesprekken gevoerd met de belangrijkste stakeholders, zowel vooraf als na de start van de zienswijzeprocedure. Over die gesprekken bent u mondeling geïnformeerd in november. Ctgb en EZ trekken in dit dossier gezamenlijk op zie *(sterke) afname van de concentraties/normoverschrijdingen* (Kamerbrief d.d. 13 januari 2016) en de Kamerbrief met opties van 15 februari 2016 (DGAN-PAV/16021158).

1-1

Ingebrachte zienswijzen en andere relevante informatie

Belangrijk is dat er sinds de start van het voornemen vier installaties op de markt zijn gekomen waarvan de fabrikanten met meetgegevens kunnen onderbouwen dat zij water met imidacloprid met tenminste 99,5% kunnen zuiveren. Deze zijn “goedgekeurd”: dwz. ze zijn op de zogenoemde BZG-lijst geplaatst. Die plaatsing houdt in dat onderzocht is dat zij in staat zijn om afvalwater uit kassen met tenminste 95% te zuiveren, een verplichting die op grond van het Hoofdlijnenakkoord via het Activiteitenbesluit aan de sector wordt opgelegd voor alle gewasbeschermingsmiddelen. Beoogde ingangsdatum van die zuiveringsverplichting is 1 januari 2018. In het Hoofdlijnenakkoord is uitdrukkelijk afgesproken dat imidacloprid niet onder die verplichting valt.

In de zienswijzen wordt wederom aangevoerd dat het Ctgb te vroeg was met het opleggen van de zuiveringsverplichting, omdat de techniek er nog niet was. Dat is onjuist, er zijn meerdere rapporten ook al uit 2013 (Van Ruijven et al 2013)¹, waarin de toepasbaarheid van technieken voor het zuiveren van met imidacloprid belast water is onderzocht onder praktijkomstandigheden en waar gehalten tot 100% uitkwamen. Ook wordt opnieuw gesteld dat er sprake is van een verlaging van de overschrijdingen in het oppervlaktewater, van najleffecten en van gebrek aan noodzaak tot optreden. Aangezien evenwel de toelatingsnorm nog steeds fors wordt overschreden kan het Ctgb niet anders dan deze toelatingswijzigingen; overwogen is zelfs een geheel verbod. In de zienswijzes wordt breed de wens geuit om aan te sluiten bij het Hoofdlijnen akkoord. Dat is ten dele mogelijk, door voor de installaties te verwijzen naar de BZG-lijst. Wel moet daarvan dan nog ten genoegen van het Ctgb worden aangetoond dat deze inderdaad kunnen zuiveren tot 99,5%. Ook wordt erop gewezen dat de omgekeerde bewijslast, die een certificaat van gebruik vereist, onwerkbaar en veel te zwaar zou zijn. Ook dat is onderzocht: het blijkt vrij eenvoudig voor telers om via een module aan te sluiten bij bestaande (milieu)keurmerken en internationale certificaten. Dat kost verhoudingsgewijs niet heel veel, maar zal wel nog tijd vragen om te organiseren (benoemen van College van deskundigen, aanpassing certificatieschema, audits etc). Het initiatief hiervoor ligt uitdrukkelijk bij de sector zelf. En tot slot is er de interessante ontwikkeling van de zogenoemde “gesloten kas”: daarin zou afvalwater niet worden geloosd en zo veel mogelijk gerecirculeerd. Als er dan uiteindelijk afvalwater is, wordt dat via afvalverwijdering of een mobiele installatie verwijderd/gezuiverd. Dat bestaat nu nog niet (dat is nagegaan) en is een streven van onder andere LTO ingaande 2027. Met LTO is besproken dat LTO een reguliere ontheffing (art. 54 Vo 1107/2009) zou kunnen vragen van de certificatieplicht voor een pilot waarin met een zeer beperkt aantal bedrijven, vanwege het risico op lozing, tijdelijk proefgedraaid wordt om te bezien of de gesloten kas inderdaad onder gecontroleerde, herhaalbare en betrouwbare omstandigheden mogelijk is. De pilot zou vervolgens de basis kunnen worden voor een module op een certificeringssysteem, uiteraard op initiatief van de sector zelf.

Over het voorschrift zelf is uitgebreid gesproken met de NVWA en de stichting CDG, die verantwoordelijk is voor het systeem van gecontroleerde distributie. Die organisatie is nog ~~niet heel erg professioneel~~, en zal in het begin moeite hebben om deze voorschriften uit te voeren. Distributeurs hebben evenwel de wettelijke taak om de handel in gewasbeschermingsmiddelen te controleren, dat is voor EZ een belangrijk aandachtspunt in het voorkomen van misbruik van gewasbeschermingsmiddelen.

2-3

¹ Van Ruijven J, Van Os E, Van der Staaij M, Beerling E. (2013). Evaluatie zuiveringstechniek voor verwijdering gewasbeschermingsmiddelen uit lozingswater glastuinbouw Beoordeling van vier technieken op effectiviteit in verwijderen gewasbeschermingsmiddelen uit lozingswater en toepasbaarheid in een glastuinbouwomgeving. Wageningen UR Glastuinbouw, Bleiswijk. Rapport GTB-1222

De NVWA voert daarom regelmatig gesprekken met CDG voor een professionelere aanpak en voor het gebruik van de gegevens van de distributeurs voor handhaving. Gesprekken met de NVWA en CDG over het WG zijn op dit moment nog gaande en kunnen nog leiden tot kleine verbeteringen in de voorgelegde tekst.

Korte inhoud besluit en aandachtspunten

Korte inhoud besluit

Op grond van dit besluit is het kort gezegd verboden dat een teler een middel met imidacloprid koopt of gebruikt zonder melding bij het CDG. Dat geldt voor alle teelten. Deze melding houdt een toonplicht in.

Als de teler aantoont dat hij geen kas heeft mag hij het middel kopen voor de toepassing in bloembollen, hop of de fruitteelt.

Een teler met een kas moet evenwel een certificaat overleggen waarmee hij aantoont:

- ofwel dat hij een zuiveringsinstallatie in gebruik en in onderhoud heeft die tenminste zuivert tot 99,5%;
- ofwel dat hij niet loost.

Gebruik van imidaclopridhoudende middelen in een kas zonder certificaat is verboden. Het middel mag alleen via het stelsel van gesloten distributie worden verkocht of gekocht.

Aandachtspunten

- Aangezien er op dit moment nog geen certificaten zijn komt dit voorschrift erop neer dat telers met een kas voorlopig geen middelen met imidacloprid kunnen kopen of gebruiken.
- Anders dan in het voornemen is er geen certificeringseis meer voor de installaties en wordt er aangesloten bij de lijst van BZG, maar dan wel met als extra eis dat ten minste van het Ctgb zuivering met tenminste 99,5% wordt aangetoond.
- Het voorschrift is gericht op alle toepassingen om zo misbruik via andere teelten (fruit, hop, bloembollen) te voorkomen, een dringende wens van de NVWA en een herhaalde suggestie van het CDG. Alle telers die het middel willen kopen hebben dus een toonplicht. Een teler die geen kas heeft kan het middel kopen als hij met de landbouwtellingsgegevens aantoont dat hij geen kas heeft (jaarlijkse update). Op dit moment wordt ten behoeve van inzicht in de uitvoeringslast bij het CDG nog nagegaan om hoeveel bedrijven het gaat; de indruk van het Ctgb is dat de omvang meevalt.
- Voor de terminologie van waterstromen en kas is (naast de eisen uit de Gewasbeschermingsverordening: greenhouse) aangesloten bij het Activiteitenbesluit. Het gaat dus niet om glastuinbouwbedrijven maar om iedere teler die een kas heeft.
- Er wordt een perspectief geschetst: als blijkt dat de verontreiniging tot onder de norm is gedaald en de sector zuivert dan wel niet-loost, kan overwogen worden deze voorschriften te schrappen, waardoor ook imidacloprid zou vallen onder het Activiteitenbesluit (95% zuivering).
- Belangrijk is dat het meldingssysteem bij de distributeurs zo licht mogelijk wordt. Termen als "verklaring, goedkeuring, instemming, bevestiging" etc zijn bewust vermeden omdat die ertoe leiden (jurisprudentie) dat een bestuurstaak bij een private instelling wordt neergelegd met als gevolg dat daartegen bezwaar en beroep open staat, de WOB van toepassing wordt etc. Dat is uitdrukkelijk niet de bedoeling. Er wordt een toonplicht ingesteld die vergelijkbaar is met de legitimatieplicht bij een supermarkt voor kopers van alcoholhoudende drank.
- Uit het oogpunt van zorgvuldige belangenafweging is de zienswijze van de Bijenstichting uitdrukkelijk meegenomen, ook al is die in het kader van een andere procedure ingediend.

- Uit het oogpunt van transparantie zijn bij dit voornemen voor het eerst alle zienswijzen op de website van het Ctgb geplaatst: <http://www.ctgb.nl/nieuws/nieuws-berichten/2016/09/09/verbod-vier-gewasbeschermingsmiddelen-met-imidacloprid-bij-gebruik-zonder-gecertificeerde-zuivering>.
- Ook belangrijke andere juridische eisen zoals proportionaliteit (daarom geen geheel verbod) zijn uitdrukkelijk aan de orde geweest. Uw College is er in mei al op gewezen dat het Ctgb voor het eerst dit type voorschrift met deze grondslag opstelt. Dat houdt een juridisch risico in waarvan uw College op de hoogte is gebracht in mei, en waarover uitdrukkelijk advies is gevraagd aan de Landsadvocaat.

??

4-1

NB

-Uw College besluit vandaag ook over een aantal andere middelen met een (verlaging van) zuiveringseis. Deze middelen zijn voor een deel vervangers van imidacloprid en beschikbaarheid daarvan is voor de sector dus heel belangrijk, gezien dit tijdelijke verbod voor imidacloprid.

-Qua publiciteit wordt voorgesteld om deze samen met imida tegelijkertijd naar buiten te brengen. EZ heeft verzocht om dat nog vóór het kerstreces en wel op 22 december te doen, maar die extra druk kan leiden tot kwaliteitsverlies. Of dat haalbaar is wordt dus nog gezien.

Voorstel

Uw College wordt verzocht in te stemmen:

- met voorliggend besluit en bijgaande voorschriften (WG);
- in te stemmen met het aanbrengen van kleine verbeteringen bijvoorbeeld naar aanleiding van overleg met de NVWA.

Bijlage I

Toelichting op besluit verbod Imidacloprid

1. Achtergrond: overzicht van ontwikkelingen en maatregelen

Korte inhoud besluit

Op grond van dit besluit is het kort gezegd verboden dat een teler een middel met imidacloprid koopt of gebruikt zonder melding bij het CDG. Dat geldt voor alle teelten. Deze melding houdt een toonplicht in.

Als de teler aantoont dat hij geen kas heeft mag hij het middel kopen voor de toepassing in bloembollen, hop of de fruitteelt.

Een teler met een kas moet evenwel een certificaat overleggen waarmee hij aantoont:

- ofwel dat hij een zuiveringsinstallatie in gebruik en in onderhoud heeft die tenminste zuivert tot 99,5%;
- ofwel dat hij niet loost.

Gebruik van imidaclopridhoudende middelen in een kas zonder certificaat is verboden.

Voor certificering hoeven overigens geen nieuwe certificeringsstelsels te worden bedacht, maar kan via modules worden aangesloten bij een systeem als de verplichte spuitlicentie, bestaande (milieu)keurmerken of certificeringsstelsels zoals Euro-Gap. Ook de kosten daarvan zijn te overzien.

Deze voorschriften zijn nodig in het kader van de bescherming van waterorganismen en moeten leiden tot een substantiële vermindering van de verontreiniging van oppervlaktewater met imidacloprid.

Inleiding

Bij de toelating van gewasbeschermingsmiddelen vormt de beoordeling van het risico voor waterorganismen een integraal onderdeel van het totale beoordelingsproces. Hierin wordt de veiligheid van toepassing van het middel voor mens, dier en milieu geëvalueerd. Emissies van een gewasbeschermingsmiddel naar het oppervlaktewater die voortvloeien uit de toepassing van dat middel dienen onder de *toelatingsnorm* voor de betreffende werkzame stof(fen) te blijven. De emissie naar het oppervlaktewater wordt berekend zoals beschreven in de Ctgb Evaluation Manual (zie de website ctgb.nl). De toelatingsnorm is EU-geharmoniseerd en wordt volgens vastgestelde criteria, de Uniforme Beginselen, afgeleid uit testen met organismen die representatief zijn voor het aquatisch milieu. Bij toepassing van het gewasbeschermingsmiddel volgens de bij de toelating aangegeven voorwaarden blijven emissies naar het oppervlaktewater op of onder de toelatingsnorm. Alleen dan is een veilig gebruik van het middel mogelijk.

Normen

Normen geven aan boven welke concentraties van een stof nadelige of niet gewenste effecten kunnen optreden. In verschillende richtlijnen (Kaderrichtlijn Water (KRW); kader gewasbeschermingsmiddelen) worden verschillende normen voor chemische stoffen gehanteerd voor de bepaling van de maximale belasting van de betreffende stof in het oppervlaktewater. Naast de *waterkwaliteitsnormen* in het kader van de KRW is er de *toelatingsnorm* die gehanteerd wordt in het kader van de toelating van gewasbeschermingsmiddelen.

Het Ctgb is primair verantwoordelijk voor het toetsen aan de toelatingsnorm. Deze vindt zijn basis in de Verordening 1107/2009 en de bijbehorende Uniforme Beginselen. De norm geldt in principe voor het oppervlaktewater direct naast het landbouwperceel.

De waterkwaliteitsnormen gelden voor alle oppervlaktewaterlichamen. Rapportage in het kader van de KRW over de waterkwaliteit vindt echter niet plaats voor elk onderliggend waterlichaam, maar op een geaggregeerd niveau van waterlichamen. De volgende normen zijn waterkwaliteitsnormen in het kader van de KRW:

- a) KRW-normen (richtlijn 2000/60)
  1. acute toxiciteit: MAC-MKN (Maximaal aanvaardbare concentratie – Milieukwaliteitsnorm of MAC-EQS); dit is de norm voor kortdurende blootstelling.
  2. chronische toxiciteit: JG-MKN (Jaargemiddelde – Milieukwaliteitsnorm of AA-EQS); dit is de norm voor langdurige blootstelling.
- b) MTR-norm: indien geen KRW-normen afgeleid zijn, is de MTR (met vaak een indicatieve of ad hoc status) van kracht: het maximaal toelaatbaar risiconiveau. Dit is de concentratie van een stof in water, sediment, bodem of lucht waar beneden geen negatief effect is te verwachten. Voor oppervlaktewater worden er tegenwoordig geen MTR-waarden meer afgeleid (uitfasering en vervanging door de KRW-normen).

Momenteel is voor een aantal werkzame stoffen in gewasbeschermingsmiddelen een EmissieReductiePlan (ERP) in voorbereiding. Als op grond van monitoringsgegevens van een bepaalde werkzame stof blijkt dat niet aan de waterkwaliteitsnormen wordt voldaan, wordt dit aangepakt via een ERP. Daarin worden alle routes van emissie van de stof naar het oppervlaktewater geïnventariseerd en zo mogelijk gekwantificeerd. Aan de hand van de analyse worden maatregelen voorgesteld om de emissies terug te dringen. Jaarlijks wordt met de producenten van gewasbeschermingsmiddelen afgesproken voor welke normoverschrijdende gewasbeschermingsmiddelen een ERP wordt opgesteld en uitgevoerd. Eén van de mogelijke uitkomsten kan zijn dat het nodig blijkt dat de toelating door het Ctgb moet worden aangescherpt of dat de naleving van de voorschriften moet worden verbeterd.

Bij de invoering van het ERP door het Ministerie van I&M is duidelijk gemaakt dat het Ctgb bij de beoordeling van een gewasbeschermingsmiddel in het kader van de toelating niet meer toetst aan de KRW-norm. Wel kan het Ctgb in zijn besluitvorming, waar dat opportuun is, rekening houden met ERP-maatregelen. Mochten uit een ERP maatregelen voortkomen die leiden tot een aanpassing van de toelatingsvoorwaarden (met als doel het opheffen van waterkwaliteitsnormoverschrijdingen) dan kan het Ctgb bovendien een oordeel geven over de verwachte effectiviteit van de maatregel.

2004 – 2016: concentraties imidacloprid in kassengebieden aanhoudend boven de normen

De eerste verkoop van imidaclopridhoudende gewasbeschermingsmiddelen startte in 1994 en de eerste metingen ervan in het oppervlaktewater werden gedaan in 1998. Vanaf 2004 wordt deze stof op meer landsdekkende schaal gemeten.

De metingen van concentraties imidacloprid in het oppervlaktewater vanaf 2004 wijzen uit dat de stof al vele jaren de waterkwaliteitsnormen (MTR- en later KRW-normen) overschrijdt (CML 2015²; Bestrijdingsmiddelenatlas³).

De toelatingsnorm was tot 2014 0,6 µg/L; deze norm werd niet overschreden. In 2014 werd de toelatingsnorm aangescherpt tot 0,027 µg/L (zie hierna voor de achtergrond van deze aanscherping). Sindsdien wordt ook deze norm veelvuldig overschreden. Zo blijkt uit onderzoek van het Centrum voor Milieuwetenschappen (CML)⁴ dat op 80 – 100% van de meetpunten in het kassengebied van Zuid-Holland de toelatingsnorm wordt overschreden voor imidacloprid.

Januari 2014: nieuwe toelatingsnorm als gevolg van nieuwe data

In 2013 is door de WUR een onderzoek gepubliceerd (Roessink et al, 2013⁵) naar de gevoeligheid van de eendagsvlieg voor imidacloprid in oppervlaktewater. Dit onderzoek is door het RIVM beoordeeld in het licht van de bestaande guidance die gebruikt wordt om de risico's voor aquatische insecten te bepalen. De conclusie was dat de oude toelatingsnorm (0,6 µg/L) voor de maximale belasting van imidacloprid in oppervlaktewater verlaagd moest worden naar 0,027 µg/L. De voorgenomen verlaging van de toelatingsnorm is genotificeerd in Europa. EFSA heeft de norm in grote lijnen overgenomen en heeft daar een veiligheidsfactor overheen gelegd die deze norm nog eens 3 keer verlaagde (tot 0,009 µg/L) . Deze veiligheidsfactor is de standaard factor die gebruikt wordt bij een risicobeoordeling op basis van een Species Sensitivity Distribution (SSD). Deze benadering is toegepast bij de beoordeling van imidacloprid. De EFSA-norm is in mei 2015 in de EU van kracht geworden. Het Ctgb heeft deze veiligheidsfactor niet overgenomen (toegelicht in de onderbouwing van het bezwaar op het besluit), waardoor de huidige nationale toelatingsnorm voor imidacloprid 0,027 µg/l bedraagt. Deze nieuwe toelatingsnorm is vanaf 30 januari 2014 van kracht.

Januari 2014: aanvullende maatregelen in de vorm van zuiveringseisen voor de bedekte teelten

Vooruitlopend op de verlaging van de Europese norm heeft het Ctgb in de toelatingen vanaf 30 januari 2014 een aantal maatregelen genomen om de emissies van imidacloprid naar oppervlaktewater zodanig te verminderen dat de nieuwe toelatingsnorm niet zou worden overschreden. Deze maatregelen waren temeer noodzakelijk tegen de achtergrond van wat hiervoor al is beschreven: het hoge aantal overschrijdingen van de toelatingsnorm voor imidacloprid in het oppervlaktewater in glastuinbouwgebieden. Zonder deze aanvullende maatregelen zouden veel toepassingen van imidaclopridhoudende middelen, waaronder de kastoepassingen, niet meer toelaatbaar zijn.

---

² Wil L.M. Tamis, Maarten van 't Zelfde, Martina G. Vijver, 2015. Analyse van imidacloprid in het oppervlaktewater gebruikmakend van recente meetgegevens uit de Bestrijdingsmiddelenatlas. CML 2015 rapportnummer 185.

³ <http://www.bestrijdingsmiddelenatlas.nl/>

⁴ CML 2016, rapportnummer 190.

⁵ Ivo Roessink, L.B. Merga, H.J. Zweers, P.J. van den Brink, 2013. The neonicotinoid imidacloprid shows high chronic toxicity to mayfly nymphs. Environmental Toxicology and Chemistry, Vol. 32, No. 5, pp. 1096–1100.

De nieuwe feiten brachten het Ctgb ertoe om de toelating van een aantal middelen te herbeoordelen op basis van artikel 44, lid 1 Verordening 1107/2009. Na overleg met de toelatinghouders (zienswijzeprocedure) leidde de herbeoordeling voor 3 middelen tot nieuwe besluiten (30 januari 2014). Met ingang van 30 januari 2014 werd voor deze middelen verplichte zuivering bij lozing vastgelegd in een nieuw wettelijk gebruiksvoorschrift (WG) met een respijtp periode (= opgebruikperiode) tot 1 mei 2014 van het oude etiket (zonder verplichte zuivering).

WUR-glastuinbouw publiceerde in 2013 een onderzoek naar de zuiveringseffectiviteit, toepasbaarheid en kosten van een aantal zuiveringstechnieken. Uit dit onderzoek bleek dat een aantal technieken reeds beschikbaar was en ook toepasbaar was op glastuinbouwbedrijven om tot het gewenste rendement op de zuivering te komen. Dit onderzoek vond plaats onder de leiding van een groot aantal publieke en private partijen zoals toelatinghouders, waterschappen, ministeries, en met LTO Glaskracht als voorzitter van de begeleidingscommissie. In dit onderzoek werden technieken getest onder gestandaardiseerde praktijkomstandigheden met een expertbeoordeling⁶. Dit onderzoek werd in 2014 vervolgd met vergelijkbare resultaten.

In 2013 publiceerde LEI/CLM een rapport over de haalbaarheid en betaalbaarheid van ambities in de Tweede Nota Duurzame gewasbescherming, onder andere met betrekking tot technieken voor het zuiveren van afvalwater afkomstig van de glastuinbouw (LEI-rapport 2013-044⁷). In 2015 verscheen hierop een vervolgonderzoek betreffende de investeringskosten die gemoeid zouden zijn met de aanschaf, installatie en onderhoud van apparatuur met een zuiveringsrendement van 95%⁸. Een van de conclusies uit het onderzoek was dat voor 30 – 35% van de bedrijven met substraatteelt, die samen 40 – 50% van de glastuinbouw met substraatteelt exploiteren, de zuivering van het lozingswater betaalbaar zou zijn. Zowel de onderzoeken van WUR-glastuinbouw en LEI leiden dus tot de conclusie dat de beoogde technieken voor zuivering effectief, beschikbaar, toepasbaar en voor een groot deel van de sector betaalbaar waren.

---

⁶ Van Ruijven et al, 2013. Evaluatie zuiveringstechniek voor verwijdering gewasbeschermingsmiddelen uit lozingswater glastuinbouw. Rapport GTB-1222 (WUR-Glastuinbouw). Beoordeling van vier technieken op effectiviteit in verwijderen gewasbeschermingsmiddelen uit lozingswater en toepasbaarheid in een glastuinbouwomgeving. Openbare publicatie via: <http://www.wur.nl/nl/Publicatie-details.htm?publicationId=publication-way-343431313334> Betrof vier technieken waarvan één tot 100% zuiverde (blz. 30) met oa imidacloprid (blz. 42). Zie blz. 4 en 8 voor de werkwijze en de deelnemende partijen. Daarbij is ook gekeken naar de toepasbaarheid in de Glastuinbouw oa naar veiligheid, storingsgevoeligheid ed., met als conclusie dat de toepasbaarheid van één techniek goed, en van de ander oplosbaar was. Er is een vervolgonderzoek gedaan met nr. GTB-1334 met vergelijkbare uitkomsten. Er is derhalve anders dan LTO in haar zienswijze op blz. 5 stelt geen aanleiding om te veronderstellen dat deze technieken niet toepasbaar zouden zijn in de praktijk.

⁷ Buurma, Leendertse, Visser. 2013. Waterkwaliteit binnen de normen; Haalbaarheid en betaalbaarheid van ambities in 2e Nota Duurzame Gewasbescherming. LEI-rapport 2013-044, CLM-rapport 826-2013.

⁸ Lei 2015-001 blz. 24. Anders dan LTO Glaskracht op blz. 3 in haar zienswijze aangeeft wordt ook in dit onderzoek een rendement gehaald van tenminste 95%. De etiket-eisen voor imidaclopridhoudende middelen betreffen een zuivering met een hoger rendement, namelijk 99,5%.

Het Ctgb heeft de te nemen maatregelen afgestemd met de Nederlandse Voedsel- en waterautoriteit (NVWA) en de Unie van Waterschappen (UvW). Ctgb legde aan deze stakeholders een aantal opties voor om de vorm te bepalen waarin de aanvullende maatregel op het etiket zou worden voorgeschreven. Voorgesteld werden een doelvoorschrift, een zuiveringspercentagevoorschrift of een techniekvoorschrift⁹. In een gezamenlijke brief van NVWA en UvW (d.d. 6 september 2013) kozen deze organisaties voor een techniekvoorschrift: men was van oordeel dat een dergelijk voorschrift handhaafbaar was. Om het doel te bereiken zou wel de voorgeschreven techniek (type en merk) op het Wettelijk Gebruiksvoorschrift (WG) vermeld moeten worden (of verwezen moeten worden naar een lijst van technieken) en aan de zuiveringstechniek zouden voorwaarden van keuring en onderhoud moeten worden verbonden. De techniek (zonder merk) werd vanaf de datum van invoering van deze maatregel vermeld op het WG, evenals de voorwaarden voor keuring en onderhoud. Daarnaast werd ruimte geboden voor innovatie door de toevoeging op het etiket dat een andere door het bevoegd gezag gelijkwaardig verklaarde techniek ook toelaatbaar is.

Het WG van de betrokken imidaclopridhoudende gewasbeschermingsmiddelen luidde vanaf 30 januari 2014 als volgt:

Om in het water levende organismen te beschermen is het in de bedekte teelten niet toegestaan om ongezuiverd filterspoelwater, drainwater bij substraatteelten en drainagewater bij grondgebonden teelten op het oppervlaktewater te lozen. Het te lozen drain-, drainage en filterspoelwater mag uitsluitend worden geloosd, nadat het te lozen drain-, drainage en filterspoelwater geleid wordt door een werkende zuiveringsvoorziening:

- *Deze zuiveringsvoorziening dient te bestaan uit één van onderstaande combinaties van technieken:*
  - *H₂O₂ + MDUV + actief koolfilter of*
  - *H₂O₂ + LDUV + actief koolfilter of*
  - *Ozon + actief koolfilter*
  - *Een andere door het bevoegd gezag gelijkwaardig verklaarde techniek*
- *De zuiveringsvoorziening wordt tenminste éénmaal per jaar op de goede werking gecontroleerd en onderhouden door een deskundige op het gebied van zuiveringsvoorzieningen.*
- *Een bewijs van de controle en het onderhoud is binnen de inrichting aanwezig en op aanvraag direct te tonen.*

⁹ Doelvoorschrift: het te lozen water mag slechts x µg/L van de werkzame stof bevatten; percentagevoorschrift: het te lozen water dient voor x % te worden gezuiverd, of techniekvoorschrift: zuiveringstechnieken x en y moeten worden ingezet.

Mei 2015: CML-evaluatie na één jaar zuiveringseis laat geen meetbaar effect zien

Naar aanleiding van een aantal wetenschappelijke publicaties die in de zomer van 2014 gepubliceerd werden over mogelijke ecologische neveneffecten van imidacloprid en andere neonicotinoïden¹⁰ gaf EZ het CML begin 2015 de opdracht om een onderzoek te doen naar het voorkomen van imidacloprid in het Nederlandse oppervlaktewater. Het CML kreeg met name de opdracht om te onderzoeken welke invloed de verscheidenheid aan beleidsmaatregelen, waaronder de zuiveringseis van het Ctgb in 2014, in de periode vanaf 2010 hadden gehad op de gehalten en normoverschrijdingen van imidacloprid in het oppervlaktewater. De periode die het CML onderzocht betrof de jaren 2004 – 2014, het 1e kwartaal van 2015 en, alleen voor het Westland, april 2015. Het CML publiceerde in augustus 2015 zijn bevindingen (CML rapport 185, 2015). De resultaten lieten zien dat er geen meetbare effecten waren van de maatregelen: de percentages normoverschrijdende meetpunten in het kassengebied bleven onverminderd hoog.

Het Ctgb analyseerde op verzoek van de staatssecretaris van EZ het CML-rapport (CML, 2015) en kwam tot de volgende conclusies (Ctgb-advies aan staatssecretaris, d.d. 2 september 2015):

- Op basis van de beschikbare data kan geen duidelijke afname van de concentraties imidacloprid in het oppervlaktewater worden geconstateerd.
- Hierbij speelt een beperkte naleving van de gestelde zuiveringseisen mogelijk een belangrijke rol.
- Inmiddels zijn de toepassingsvoorwaarden per 9 juli 2015 aangescherpt (gecontroleerde levering). Dit moet ertoe leiden dat de naleving verbetert.
- Wanneer dan blijkt dat de genomen maatregelen onvoldoende effect hebben op de concentratie imidacloprid in het oppervlaktewater, zal het College ofwel adviseren over beperking van het gebruik, ofwel zelf maatregelen treffen ten aanzien van de toelating als zodanig.

In de Kamerbrief (27858-344) d.d. 13 januari 2016 geeft de staatssecretaris van EZ aan het Ctgb-advies te onderschrijven waar het de conclusies betreft dat een trendbreuk in de gehalten en percentages normoverschrijdende metingen (ook van de toelatingsnorm) van imidacloprid uitblijft. In de brief stelt de staatssecretaris de aanhoudende normoverschrijdingen onacceptabel te vinden en verzoekt hij het Ctgb de toelatingen te heroverwegen.

---

¹⁰ De meest opvallende publicatie was: *Caspar A. Hallmann et al, 2014. Declines in insectivorous birds are associated with high neonicotinoid concentrations. Nature (Letter) 9 juli 2014.* Deze publicatie in Nature beschreef het mogelijke verband tussen een neerwaartse trend in het voorkomen van een aantal zangvogelsoorten en concentraties imidacloprid in het oppervlaktewater. Ctgb analyseerde op verzoek van de staatssecretaris van EZ dit artikel en bracht een advies uit (bijlage bij brief aan de Kamer (27858-276) d.d. 27 oktober 2014). Onder andere stelt het Ctgb in dit advies dat het verwacht dat de zuiveringsmaatregelen op een termijn van 1 jaar, bij afdoende naleving, tot meetbare effecten zullen leiden.

Daarnaast waren er onder andere de volgende publicaties (niet compleet):

Gary Rondeau et al., 2014. Delayed and time-cumulative toxicity of imidacloprid in bees, ants and termites. Scientific Reports, 4:5566 DOI: 10.1038/srep05566.

Maarten Bijleveld et al, 2014. Worldwide integrated assessment on systemic pesticides. Global collapse of the entomofauna: exploring the role of systemic insecticides. Environ Sci Pollut Res DOI 10.1007/s11356-014-3220-1

Het Ctgb geeft in zijn reactie aan dat de onderzochte periode te kort is voor een representatief beeld van het gebruik (“10 maanden na ingangsdatum besluit”). Handhaving door NVWA van de zuiveringsverplichting startte eerst 3 maanden ná het van kracht worden van het besluit (augustus 2014). Ook is het mogelijk dat nalevering van imidacloprid uit kassen, afvalwater of waterbodems nog een verstorende factor is in het beeld dat door het CML wordt geschetst. Het Ctgb concludeert: “Gezien de beperkingen van de onderzochte dataset is het [ ] de vraag of op dit moment hieruit kan worden afgeleid dat niet meer wordt voldaan aan de eisen voor het toelaten van een middel (artikel 29 van de gewasbeschermingsverordening¹¹) en of dit dan aanleiding moet zijn voor aanvullende maatregelen voor de toelatingen van imidaclopridhoudende middelen door het Ctgb”.

Juli 2015: op voorstel toelatinghouders aanscherping WG (gecontroleerde distributie)

De resultaten van het CML-rapport leidden ertoe dat, op initiatief van de toelatinghouders, het Ctgb een aanvullende maatregel introduceerde, de gecontroleerde distributie, en deze via het etiket verplicht stelde (9 juli 2015). Deze maatregel houdt in dat een middel op basis van imidacloprid slechts mag worden verkocht voor gebruik in de bedekte teelt, als de gebruiker middels een verklaring aangeeft ofwel niet te lozen, ofwel over een zuiveringsvoorziening te beschikken die voldoet aan de voorwaarden op het WG. Hierdoor ontstaat in beginsel een sluitend systeem van levering en gebruik. Alle distributeurs van de middelen worden via de Stichting CDG verplicht hierop toe te zien.

Gecontroleerde distributie

Het systeem van gecontroleerde distributie houdt in dat bedrijven enkel imidaclopridhoudende middelen kunnen kopen voor gebruik in de bedekt teelt indien zij verklaren dat zij geen ongezuiverd filterspoelwater, drainwater bij substraatteelten en drainagewater bij grondgebonden teelten op het riool of op het oppervlaktewater lozen óf beschikken over een goedwerkende zuiveringsvoorziening die voldoet aan de voorwaarden zoals beschreven in het WG.

De gecontroleerde distributie wordt geborgd door de Stichting Certificatie Distributie in Gewasbeschermingsmiddelen (CDG). Het CDG is een door de Raad voor Accreditatie erkende schemabeheerder. Het CDG is in opdracht van de overheid opgericht en draagt zorg voor de uitvoering van de algemeen verbindend verklaarde certificering voor de distributeurs in gewasbeschermingsmiddelen. Dit houdt onder andere in dat de Stichting zal toezien op de naleving van de bij de algemeen verbindend verklaring gestelde voorschriften en het toezicht op de wijze waarop certificerende instellingen hun controlewerkzaamheden uitvoeren. Gecontroleerde distributie is een systeem dat de Stichting CDG reeds in enkele specifieke gevallen heeft ingezet.

Het voorschrift van gecontroleerde distributie werd vanaf 9 juli 2015 aan het WG toegevoegd na afstemming met NVWA over de precieze formulering.

De maatregel gecontroleerde distributie is met ingang van 9 augustus 2015 van kracht geworden. De toevoeging op het WG luidt als volgt:

---

¹¹ Verordening (EG) Nr. 1107/2009.

Het is niet toegestaan dit product te verkopen aan glastuinbouwbedrijven die niet kunnen aantonen dat zij kunnen voldoen aan de toepassingsvoorwaarden voor waterzuivering zoals weergegeven in het Wettelijk Gebruiksvoorschrift. Verkoop vindt plaats volgens het regime van gecontroleerde distributie van de Stichting CDG (www.stichtingcdg.nl).

November 2015: verdere verduidelijking van de zuiveringseis in het kader van beslissing op bezwaar

Na signalen van de NVWA dat de zuiveringseis - die inmiddels 1,5 jaar van kracht is - té veel ruimte laat voor discussie, besloot het Ctgb om de formulering van de zuiveringseis te verduidelijken. De discussie betrof onder andere de vraag of lozingen op het riool al dan niet onder de zuiveringsplicht vallen. Vanwege de gewenste afstemming met het Activiteitenbesluit werd naast het techniekvoorschrift een zuiveringspercentagevoorschrift op het WG toegevoegd. Tevens werd expliciet vermeld dat voorafgaand aan lozing op zowel het oppervlaktewater als op riolering de betreffende afvalwaterstromen afkomstig van bedekte teelten, gezuiverd dienen te worden. Op deze manier werd het voor gebruiker en handhaver volstrekt helder wat de voorschriften op het etiket inhouden.

Vanaf 25 november 2015 ziet het zuiveringsvoorschrift op het WG van imidaclopridhoudende gewasbeschermingsmiddelen er als volgt uit:

Om in het water levende organismen te beschermen is het in de bedekte teelten niet toegestaan om ongezuiverd filterspoelwater, drainwater bij substraatteelten en drainagewater bij grondgebonden teelten ongezuiverd te lozen.

Het te lozen drain-, drainage en filterspoelwater mag uitsluitend op het oppervlaktewater of riool worden geloosd, nadat het door een goed werkende zuiveringsvoorziening is geleid die tenminste 99,5% van de werkzame stof uit deze afvalwaterstroom/afvalwaterstromen verwijdert.

Deze zuiveringsvoorziening dient te bestaan uit één van onderstaande combinaties van technieken:

- *H₂O₂ + MDUV + actief koolfilter of*
- *H₂O₂ + LDUV + actief koolfilter of*
- *Ozon + actief koolfilter*
- *Een andere door het bevoegd gezag gelijkwaardig verklaarde techniek.*

De zuiveringsvoorziening wordt tenminste éénmaal per jaar op de goede werking gecontroleerd en onderhouden door een deskundige op het gebied van zuiveringsvoorzieningen. Een bewijs van de controle en het onderhoud is binnen de inrichting aanwezig en op aanvraag direct te tonen.

Daarnaast blijft uiteraard de maatregel van gecontroleerde distributie van kracht.

Januari 2016: opdracht van EZ voor evaluaties van monitoring en handhaving

Het Ctgb beveelt de staatssecretaris aan om een tweede monitoringsrapportage en tevens een rapportage van de naleving op te laten stellen (bijlage 3 bij Kamerbrief d.d. 13 januari 2016). Vooruitlopend op de bevindingen van deze rapportages laat het Ctgb de staatssecretaris weten de volgende handelingsopties te zien:

Op basis van een nieuwe monitoringsrapportage over de gehalten imidacloprid in oppervlaktewater in de periode ná maart 2015 kan worden beoordeeld wat het effect is geweest van de genomen maatregelen. Afhankelijk van de uitkomst van de monitoring kunnen artikel 44 of art 71 worden toegepast. Artikel 44 in geval de gehalten imidacloprid in oppervlakte water niet of onvoldoende dalen en art 71 als de gehalten (sterk) zijn gestegen. Artikel 44 is met voldoende waarborgen omkleed zodat de toelatinghouder in de gelegenheid wordt gesteld nadere gegevens aan te dragen en/of de Ctgb-analyse kan beoordelen. Na het besluit zijn de overige belanghebbenden, waaronder de gebruikers, in de gelegenheid een bezwaar in te dienen en krijgen aldus de gelegenheid hun opvattingen voor het voetlicht te brengen.

In zijn brief aan de Kamer (d.d. 13 januari 2016) meldt de staatssecretaris als reactie op de aanbevelingen van het Ctgb dat hij het CML opnieuw opdracht zal geven om een tweede monitoringsrapportage op te stellen, deze keer over de periode maart 2015 tot maart 2016. Daarnaast verzoekt hij NVWA om een nalevingsrapportage op te stellen, die ook zal ingaan op de handhaving. Beide rapportages zijn gepland voor eind mei 2016. Tevens geeft de staatssecretaris aan dat het Ctgb de volgende mogelijkheden tot ingrijpen in de toelating ziet: *Als blijkt dat de gehalten imidacloprid in het oppervlaktewater (sterk) afnemen kunnen de toelatingen onder de huidige beperkende voorwaarden worden gehandhaafd. Zo niet, dan overweegt het College, afhankelijk van de uitkomst, artikel 44 - als de gehalten imidacloprid in oppervlaktewater niet of onvoldoende dalen - of artikel 71 - als de gehalten (sterk) zijn gestegen - van de EU Verordening 1107/2009 toe te passen.*

2. Resultaten van de maatregelen in mei 2016

Mei 2016: CML-evaluatie na twee jaar laat enig effect zien

Achterliggend doel van dit tweede CML-rapport (2016¹²) is de analyse of de zuiveringsmaatregelen (plus aanscherpingen) én de maatregel van gecontroleerde distributie in de toelatingen tot voldoende resultaat hebben geleid. Voldoende resultaat is verwoord als *een (sterke) afname van de concentraties imidacloprid in het oppervlaktewater* (Kamerbrief d.d. 13 januari 2016).

Uit het rapport blijkt dat in beide onderzochte regio's (Westland en Oostland) van het kassengebied de concentraties imidacloprid (kalenderjaren) een daling laten zien ten opzichte van 2013 met respectievelijk 40% en 25% afname in gemiddelde concentraties en een kleine 30% en 55% afname in 90-percentielconcentraties (percentageberekeningen Ctgb).

---

¹² Wil L.M. Tamis, Maarten van 't Zelfde, Martina G. Vijver, 2016. Analyse van imidacloprid in het oppervlaktewater. CML-rapportnummer 190 .

Hoewel de maandconcentraties een zeer grillig beeld laten zien, zonder duidelijk patroon, blijken de metingen in januari en februari van 2016 een duidelijke afname te vertonen voor wat betreft de piekconcentraties en 90-percentielconcentraties ten opzichte van dezelfde periodes in eerdere jaren. Echter, zowel gemiddelde concentraties als 90-percentielwaarden blijven zelfs in deze wintermaanden boven de toelatingsnorm (een factor 4-7 hoger). In een periode waarin er minder plaagdruk en geen toepassing is (en dus geen spui van recirculatiewater) is dit een zorgelijke constatering¹³.

Conclusie: de CML-monitoringsrapportage 2016 laat zien dat de concentraties imidacloprid in het oppervlaktewater een daling vertonen ten opzichte van eerdere jaren. Er is echter geen sprake van de verwachte sterke afname van concentraties (immers: als de zuiveringsvoorschriften en/of de gecontroleerde distributiemaatregelen adequaat zouden worden opgevolgd zou er weinig tot geen emissie van imidacloprid naar het oppervlaktewater meer mogelijk zijn). De gedaalde concentraties in 2015 zorgen niet of maar in beperkte mate voor een daling van de normoverschrijdingen. De percentages normoverschrijdende meetpunten voor het oppervlaktewater blijven onverminderd hoog.

Mei 2016: NVWA-nalevingsrapportage telt niet één vereiste waterzuiveringsvoorziening

In de nalevingsrapportage van NVWA worden de resultaten van 3 onderzoeken weergegeven over de jaren 2014, 2015 en 2016. In 2014 werden 30 glastuinbouwbedrijven geïnspecteerd, in 2015 nogmaals 30 en in 2016 7. Bij géén van de in totaal 67 onderzochte bedrijven werd een zuiveringsinstallatie aangetroffen die voldeed aan de techniekvoorschriften op het WG.¹⁴

De UVW is in 2013 geraadpleegd inzake de handhaafbaarheid van de maatregel en kwam gezamenlijk met de NVWA tot de conclusie dat het voorschrift handhaafbaar was.

De NVWA meldt in haar handhavingsrapportage: *“De waterschappen hebben op dit moment geen handhavingsprogramma voor de lozing van gewasbeschermingsmiddelen (waaronder imidacloprid) via het drain-, drainage- en/of filterspoelwater omdat de zuiveringsplicht nog niet opgenomen is in het Activiteitenbesluit.”*

---

¹³ LTO merkt hierover in haar zienswijze het volgende op: “In de bedekte teelten wordt jaarrond geteeld bij temperaturen tussen ca 15 en 25 °C. In de winter is de plaagdruk duidelijk lager dan in de zomer, maar plagen als luis, wittevlies en wantsen komen het gehele jaar voor in de bedekte teelt. Daarbij komt dat de activiteit van biologische bestrijders door de lagere temperaturen en kortere daglengtes in de winter ook minder is en soms aanvullende correctie noodzakelijk is. Daarnaast kan gemeld worden dat middelen op basis van imidacloprid toegepast worden in de opkweek van diverse gewassen voor een schone start van de productieteelt. De opkweek van deze gewassen vindt deels ook plaats in de maanden januari en februari.”

¹⁴ NVWA, 2016. Onderzoek naleving voorschriften imidacloprid bevattende gewasbeschermingsmiddelen op glastuinbouwbedrijven, versie 2.0., blz. 8, 19.

Het Ctgb merkt op dat de technische eis tot zuivering gebaseerd was op het rapport van WUR-glastuinbouw (2013) waarin geconcludeerd wordt dat op basis van op de markt beschikbare technieken de noodzakelijke zuivering kan worden bereikt. Bij de totstandkoming van dit rapport is LTO betrokken geweest. Het gebrek aan naleving vindt, naar het oordeel van het Ctgb, dus niet zijn oorzaak in het niet beschikbaar zijn van technieken of in onbekendheid met de mogelijkheden.

Uit de NVWA-nalevingsrapportage blijkt verder dat er sprake is van verminderde verkoop van imidaclopridhoudende middelen ná de introductie van het systeem van gecontroleerde distributie (augustus 2015) en ná aanscherping van het etiket in november 2015. De verkopen (in kg verkocht product) over de periode mei 2015 – februari 2016 in de regio's Westland en Oostland (dit zijn de regio's die ook in de CML-rapportage 2016 onderzocht worden) blijken met 50% te zijn afgenomen ten opzichte van dezelfde periode in eerdere jaren. De middelen die wel nog verkocht worden onder het regime van gecontroleerde distributie worden, gezien de bevindingen uit het nalevingsrapport, verkocht aan bedrijven die niet beschikken over de vereiste zuiveringsvoorzieningen. Dit is waarschijnlijk het gevolg van het feit dat veel telers claimen niet te lozen en (dus) niet hoeven te beschikken over een zuiveringsvoorziening zoals op het etiket wordt voorgeschreven. Echter, navraag bij WUR-glastuinbouw, NVWA en UvW leert dat er weinig tot geen bedrijven zijn waar daadwerkelijk niet wordt geloosd.

Conclusie: het NVWA-nalevingsrapport 2016 laat zien dat tot op heden de zuiveringsmaatregelen en gecontroleerde distributiemaatregelen door de glastuinbouw niet volgens voorschrift worden uitgevoerd ondanks voortdurende aandacht, aanscherping, voorlichting en handhaving.

Beide conclusies, de aanhoudende normoverschrijdingen van imidacloprid in het oppervlaktewater van de glastuinbouwgebieden van Zuid-Holland en het gegeven dat er bij de handhavingscontroles over de jaren 2014, 2015 en 2016 geen enkele werkende zuiveringsinstallatie werd aangetroffen die voldeed aan de techniekvoorschriften op het etiket, leiden ertoe dat het Ctgb zich genoodzaakt ziet om aanvullende maatregelen te treffen. Deze zijn noodzakelijk om de belasting van het oppervlaktewater met imidacloprid terug te dringen, waardoor de normoverschrijdingen tot het verleden gaan behoren.

3. Recente ontwikkelingen

Onderzoek Alterra

Bayer heeft Alterra verzocht om een analyse te doen van de imidaclopridconcentraties gemeten op aan de glastuinbouwgebieden gerelateerde monitoringslocaties, verspreid over Nederland.

Alterra constateert in zijn rapport¹⁵ dat de concentraties zijn gedaald: *‘Uit de meetresultaten van imidacloprid van tien waterbeheerders in meetpunten die representatief zijn voor de glastuinbouw in Nederland blijkt dat er een daling van de concentratie imidacloprid is ingezet’*. Bayer geeft aan deze daling te interpreteren *‘als een sterke aanwijzing dat de laatste etiketwijzigingen in combinatie met de CDG-verplichting nu de trendbreuk laten zien die verwacht was. We gaan er dan ook vanuit dat de trend zich zal voortzetten in de komende maanden’*.

Het Ctgb constateert dat het rapport van Alterra geen wezenlijk ander beeld laat zien dan dat van het CML-rapport¹⁶: wel daling van de concentraties, maar nog steeds een hoog percentage meetpunten waar de toelatingsnorm wordt overschreden.

Verzoek tot herziening toelatingsnorm

Een recent verzoek van de toelatinghouder tot herziening van het MTR, vooruitlopend op een mogelijke herziening van de toelatingsnorm, is door de toelatinghouder ingetrokken.

Andere werkzame stoffen

Behalve imidaclopridhoudende gewasbeschermingsmiddelen (4 in totaal) zijn er nog 5 andere werkzame stoffen waarvan de middelen een voorschrift voor een waterzuiveringstechniek op het etiket hebben staan (vooral nog betreft dit 7 middelen). Van deze middelen, met uitzondering van het middel op basis van thiacloprid, wordt beoordeeld of met aanvullende maatregelen zuivering tot 95% volstaat. Het Ctgb besluit separaat over de gebruiksvoorschriften voor deze middelen.

Canada

Aangaande imidacloprid staan de ontwikkelingen in Europa maar ook daarbuiten niet stil. Een voorbeeld daarvan is dat de toelatingsautoriteit in Canada voornemens is om het gebruik van middelen met imidacloprid uit te faseren in een periode van drie tot vijf jaar vanwege de risico's voor waterorganismen¹⁷. Het Ctgb is derhalve niet de enige autoriteit die maatregelen nodig vindt in het belang van de bescherming van waterorganismen. De Canadese autoriteit gaat evenwel verder dan het Ctgb en overweegt deze maatregel, waarvoor zienswijzen worden gevraagd, kort gezegd omdat zij niet verwacht dat effectieve beperkingen van het gebruik mogelijk zijn die tot lagere concentraties van imidacloprid in het oppervlakte water leiden¹⁸.

---

¹⁵ pr5200042722 Bayer gbm oorzakenanalyse 29 feb 2016 Alterra Rapportage Fase 1 - Onderzoek tbv oorzakenanalyse Project oorzakenanalyse normoverschrijding gewasbeschermingsmiddelen Opdrachtgever Bayer CropScience SA-N.V. Alterra, Roel Kruijne Deelrapport Fase 1 van 29 februari 2016, plus notitie Alterra mei 2015 (fase 2) Analyse meetresultaten in oppervlaktewater – imidacloprid; Opdrachtgever Bayer CropScience SA-N.V.; WUR-Alterra, Roel Kruijne (geen rapportnummer)

¹⁶ CML 2016 rapport nr. 190.

¹⁷ http://www.hc-sc.gc.ca/cps-spc/pest/part/consultations/_prvd2016-20/prvd2016-20-eng.php

¹⁸ Idem “Given the risks that have been identified and considering the available information, effective risk mitigation through a use-reduction strategy would be difficult to achieve for several reasons. It would be difficult to identify the specific uses that are causing the elevated levels in water given that much of the water monitoring data were from mixed-use areas of agriculture. In addition, it is not possible to accurately predict how much use reduction would be necessary to achieve acceptable levels of imidacloprid in the

Het Ctgb gaat er daarentegen vanuit dat het in Nederland wel mogelijk is om effectieve beperkingen in het gebruik op te leggen, door gecontroleerde distributie met een toonplicht voor certificering op te leggen, waardoor omkering van de bewijslast mogelijk is. En er zijn inmiddels installaties beschikbaar die kunnen zuiveren met tenminste een rendement van 99,5%. Een en ander zou moeten leiden tot een substantiële vermindering van de verontreiniging van oppervlaktewater met imidacloprid. Daarvoor hoeven overigens geen nieuwe certificeringsstelsels te worden bedacht, maar kan via modules worden aangesloten bij een systeem als de verplichte spuitlicentie, bestaande (milieu)keurmerken of certificeringsstelsels zoals Euro-Gap. Ook de kosten daarvan zijn te overzien. In Nederland is er dus al een basis waarbij de telers betrekkelijk eenvoudig kunnen aansluiten. Een en ander komt hieronder terug.

5. Zienswijzen en reactie van het Ctgb daar op

Algemeen

Er zijn van LTO Nederland, LTO Noord Glaskracht, Vereniging Agrodis, Nefyto, Plantum, Bayer Crop Science, Stichting CDG, De Bijenstichting, Unie van Waterschappen en Adama zienswijzen ontvangen, die conform het bestuursreglement over en weer naar alle zienswijzers zijn toegestuurd en op de website van het Ctgb zijn geplaatst¹⁹. De zienswijzen zijn te verdelen in voor- en tegenstanders van verdergaande beperkingen. De tegenstanders baseren zich op het standpunt dat de verontreiniging van het oppervlaktewater met imidacloprid afneemt en dat daarom beperkingen niet of in mindere mate nodig zouden zijn. Tegenstanders zijn van mening dat er in het geheel geen middelen met imidacloprid zouden mogen worden toegelaten vanwege de bescherming van bijen en hommels. Veel zienswijzers zijn het met elkaar eens dat als er zou moeten worden ingegrepen, het Ctgb dat op een manier zou moeten doen die aansluit bij het Hoofdlijnenakkoord, en dat het Ctgb derhalve geen apart certificeringssysteem in het leven zou moeten roepen. En tot slot zijn er juridische argumenten die worden ingezet om te onderbouwen dat het voorgenomen tijdelijke verbod of een onderdeel daarvan, in strijd zou zijn met de (Europese) wet.

Voor het Ctgb is belangrijk dat geen van de zienswijzers bestrijdt dat er nog steeds sprake is van overschrijding van de norm voor imidacloprid voor oppervlaktewater én dat er niet of nauwelijks wordt gezuiverd alvorens afvalwater vanuit kassen op het oppervlaktewater wordt geloosd²⁰. Voorstellen voor alternatieve beperkingen die tot het hetzelfde beoogde resultaat leiden heeft het Ctgb niet ontvangen.

---

environment and, therefore, any use-reduction strategy would require extensive and comprehensive water monitoring information to confirm that risk reduction targets are being achieved. It is also not possible to estimate how long a reduction in environmental levels would take. In addition, in sectors where imidacloprid is approved for use but not currently used extensively, intensification of use in the future may lead to additional risks of concern. Given the above, phase-out of all outdoor agricultural, ornamental, turf, and tree uses (except tree injection uses) and greenhouse uses of imidacloprid is being proposed.'

¹⁹ <http://www.ctgb.nl/nieuws/nieuws-berichten/2016/09/09/verbod-vier-gewasbeschermingsmiddelen-met-imidacloprid-bij-gebruik-zonder-gecertificeerde-zuivering>

²⁰ LTO Noord Glaskracht kenmerk HV/DE/16/brf 16.065 van 15 augustus 2016 zie website Ctgb, blz 5.

Wel blijkt het mogelijk om bij bepaalde ontwikkelingen in het kader van het Hoofdlijnenakkoord aan te sluiten. Het Hoofdlijnenakkoord is evenwel gericht op zuivering met tenminste 95%. Geheel daarbij aansluiten zou betekenen dat de zuiveringsnorm voor imidacloprid van 99,5% wordt losgelaten, en daarvan kan zoals eerder is onderbouwd, geen sprake zijn.

De focus voor het Ctgb blijft het opleggen van effectieve beperkingen die tot het gewenste resultaat leiden, namelijk dat oppervlaktewater geen of nauwelijks imidacloprid bevat, ter bescherming van waterorganismen. Het College roept hierbij in herinnering dat het daartoe ook een geheel verbod (intrekking van de toelating voor bedekte teelten) heeft overwogen, maar een dergelijk verbod op dit moment niet proportioneel vindt zolang andere, minder vergaande maatregelen mogelijk én effectief zijn. Immers in dat geval zouden de toelatinghouders ter opheffing van een dergelijk verbod een geheel nieuwe aanvraag tot toelating voor deze toepassing moeten doen, met de bijbehorende tijdrovende en kostbare studies.

Mocht in de toekomst een structurele afname van de verontreiniging zichtbaar worden, ~~hetgeen uitdrukkelijk de inzet is van het Ctgb~~, dan leidt het Ctgb daaruit af dat de beperkingen effectief zijn. Het perspectief waar het Ctgb van uitgaat is dat over enige tijd de sector over is gegaan op waterzuivering met tenminste 99,5% of niet-loost. In dat geval zijn beperkingen zoals gecontroleerde distributie wellicht niet meer nodig en kan voor andere eisen op het etiket wellicht worden aangesloten bij de regels van het nog vast te stellen Activiteitenbesluit. Uit de voorgenomen tussentijdse evaluaties (naleving/handhaving en waterkwaliteit) zou een en ander kunnen blijken. Tot die tijd zijn evenwel beperkingen nodig die leiden tot zuivering met tenminste 99,5% dan wel tot het geheel voorkomen van lozing van met imidacloprid belast afvalwater.

Samenvatting zienswijzes en reactie Ctg

Geen of minder ingrijpen nodig, verontreiniging neemt af.

De toelatinghouders van de betrokken middelen en de branchevereniging Nefyto betwisten de noodzaak van ingrijpen voor het Ctgb met onder meer het argument dat de gegevens waarop het Ctgb zich baseert niet representatief zouden zijn, en dat er sprake zou zijn van een verlaging van de verontreiniging van het oppervlaktewater met imidacloprid.

Het Ctgb heeft evenwel met zowel het CML-rapport als het nalevingsrapport van de NVWA voldoende grond om aan te nemen dat er nog steeds sprake is van overschrijding van de norm voor imidacloprid in het oppervlaktewater en voor de aanname dat afvalwater uit kassen niet of nauwelijks van imidacloprid wordt gezuiverd. Er is immers onder meer gekeken naar het West- en Oostland, dit zijn belangrijke kassengebieden. Dat er in andere gebieden minder verontreiniging is, doet niet af aan de noodzaak om in te grijpen. Ook het gegeven dat de NVWA niet of nauwelijks handhavend is opgetreden is in dit kader niet relevant.

Op grond van de huidige voorschriften is voor handhavend optreden van de NVWA nodig dat aan de hand van een lozing die precies op dat moment plaatsvindt op het bedrijf van de teler wordt geconstateerd dat er afvalwater met imidacloprid wordt geloosd zonder de vereiste zuivering met tenminste 99,5%. Deze heterdaad is begrijpelijkerwijs slechts zelden te constateren. Daarentegen heeft de NVWA wel kunnen constateren dat geen van de bezochte telers die wel imidacloprid gebruikten beschikte over apparatuur die met tenminste 99,5% kan zuiveren. Dat de betreffende bedrijven in het geheel niet lozen, zoals zij regelmatig aangaven, was vervolgens niet controleerbaar²¹. Overigens stelt ook de sector zelf vast dat er voor “niet-lozen” op dit moment geen kaders noch handvatten voor handhavers zijn²².

Totaalverbod

De Bijenstichting wijst erop dat een totaalverbod van middelen met imidacloprid nodig is in het belang van de bescherming van bijen en hommels. Het Ctgb overweegt hierover dat bijen en hommels al worden beschermd door andere, reeds langer bestaande voorschriften, zoals het voorschrift om openingen in een kas met gaas af te dekken. Bijen en hommels komen in het algemeen niet in een kas (tenzij ze daar als bestuivers worden ingezet) en komen dus ook niet in aanraking met deze middelen als die in de kas worden toegepast. Het Ctgb gaat ervanuit dat met dergelijke voorschriften bijen en hommels al voldoende beschermd zijn. Uiteraard worden ontwikkelingen over mogelijke risico's voor bijen en hommels nauwlettend gevolgd door het Ctgb, en zo nodig zal het Ctgb ingrijpen. Onderhavig voorschrift is zoals eerder al uitgelegd nodig in verband met de bescherming van *waterorganismen*. Via het drinken van met imidacloprid verontreinigd water zouden bijen en hommels blootgesteld kunnen worden aan imidacloprid. Het Ctgb acht de kans daarop en de risico's daarvan evenwel gering.

Systeem gaat niet werken

Veel zienswijzers geven aan dat het voorgestelde systeem niet gaat werken, te duur is en/of te omslachtig. Het dringende verzoek wordt gedaan om aan te sluiten bij de ontwikkelingen van het Hoofdlijnenakkoord. Het Ctgb gaat daarin ten dele mee, namelijk voor zover het gaat om de zuiveringsinstallaties zelf. Dat de betreffende installatie zuivert tot het aangegeven percentage (tenminste 99,5 % voor imidacloprid) zal ten genoegen van het Ctgb moeten blijken. Het daadwerkelijke gebruik (correcte installatie, periodiek onderhoud, logboek) zal evenwel met een certificaat van een geaccrediteerde instantie moeten worden aangetoond.

19-1

Ook de optie dat er in het geheel geen afvalwater wordt geloosd (de zogenoemde gesloten kas) zal moeten worden aangetoond met een certificaat van een geaccrediteerde organisatie. Ook in een zogenoemde gesloten kas zal er immers uiteindelijk afvalwater ontstaan. Dat afvalwater moet aantoonbaar worden afgevoerd via een mobiele installatie die 99,5% zuivert voordat wordt geloosd of via een afvalverwerker die niet op loost. Voor het Ctgb is immers belangrijk dat alleen een teler die aantoont dat hij daadwerkelijk zuivert met tenminste 99,5% of aantoont dat hij niet loost, middelen met imidacloprid kan kopen en gebruiken.

²¹ Blz. 9, 19 en 21 van genoemd NVWA- rapport

²² Zienswijze LTO Noord Glaskracht blz. 5.

Voor deze certificering kunnen telers verzoeken doen tot uitbreiding met een module bij bestaande certificaten of keurmerken²³. Dat zal tijd vragen en leiden tot (beperkte) kosten²⁴. Totdat de certificaten er zijn is het kopen en het gebruiken van deze middelen niet toegestaan.

De Stichting CDG en Agrodis geven aan dat het systeem van gecontroleerde distributie wel robuust is en effectief ingezet kan worden bij verdergaande beperkingen. Zij bevestigen dat zij graag mee willen denken over en werken aan verbetering van de naleving van de voorschriften en ondersteunen de omkering van de bewijslast met certificering. Daarmee wordt voor het Ctgb ook vanuit deze zijde bevestigd dat certificering een belangrijk element is in de controleerbaarheid en handhaafbaarheid.

In strijd met het Nederlandse recht

De Bijenstichting voert aan dat het voorgestelde systeem in strijd is met het Nederlandse recht, onder meer doordat overheidstaken worden toebedeeld aan een private stichting waarin toelatinghouders vertegenwoordigd zijn. Het Ctgb merkt daarover op dat het CDG weliswaar een private stichting is maar een door de overheid erkende rol heeft zoals de Bijenstichting ook al aangeeft. De verkoop van gewasbeschermingsmiddelen in Nederland is uitsluitend toegestaan aan distributeurs die zich committeren aan de betreffende voorschriften²⁵. Op de handel in gewasbeschermingsmiddelen inclusief dit gesloten distributiesysteem ziet de NVWA toe²⁶. Het Ctgb is het eens met de Bijenstichting dat het meldingsstelsel bij het CDG helder en handhaafbaar moet zijn. Daaraan wordt naar de mening van het Ctgb voldaan; als een koper zich niet meldt bij het CDG mag hij de betreffende middelen niet kopen of gebruiken. Hij kan zich vervolgens alleen melden als hij beschikt over een certificaat of aantoonde dat hij geen kas heeft. De onder CDG vallende distributeur zal dat controleren alvorens het gewasbeschermingsmiddel mag worden gekocht.

---

²³ Zie bijvoorbeeld de mogelijkheid om bij Global G.A.P. (wereldwijd certificatiesysteem voor duurzame en voedselveilige agro-productie) een add-on aan te vragen
http://www.globalgap.org/uk_en/what-we-do/globalg.a.p.-certification/globalg.a.p.-00001/

Er zijn voor agro food en non-food diverse Milieukeuren gericht op watergebruik en schoon water. Ook bij die Milieukeuren is aanvulling met een specifiek onderdeel mogelijk

<http://www.milieukeur.nl/19/home.html>.

http://www.milieukeur.nl/Public/Milieukeur_Agro_Food_Plantaardig_bedekte_teelt_Schema/2016/AlgemeneEisenPPBedekteTeelt2016_def.pdf.

Het schema met de inhoudelijke eisen voor de groenteteelt schrijft al voor dat lozing in bepaalde gevallen moet worden geregistreerd (va. 4.5 ev.).

http://www.milieukeur.nl/Public/Milieukeur_Agro_Food_Plantaardig_bedekte_teelt_Schema/2016/151215herziening16MKBtgroenteteelt.pdf

²⁴ <http://www.milieukeur.nl/Public/Tarieven/TarievenbladMilieukeuragrofoodenBarometers2016-c3.pdf>.

²⁵ <http://www.stichtingcdg.nl/Home>

²⁶ Zie de toelichting op artikel 4 van de verbindend verklaring waarin wordt uitgelegd dat de NVWA zich mede zal baseren op de audits die voor de controle van de certificaten door private organisaties worden gedaan. (Besluit van de Staatssecretaris van Economische Zaken van 20 februari 2014, nr. WJZ/14028209, houdende de algemeenverbindendverklaring van een overeenkomst tussen handelaren in gewasbeschermingsmiddelen Scrt 2014, nr 5486)

Van een bestuurstaak zoals de Bijenstichting stelt is dan ook geen sprake. Beide partijen (koper en verkoper) zijn in overtreding als zij niet voldoen aan de (controle op de) toonplicht.

De Bijenstichting voert ook aan dat er sprake zou zijn van strijd met het Activiteitenbesluit en dat mede daardoor cumulatieve en synergetische effecten voor bijen te weinig in ogenschouw worden genomen. Het Ctgb merkt daarover op dat het aspect synergisme moeilijk te vervatten is in de risicobeoordeling in het kader van de toelating van een specifiek middel. Synergisme doet zich immers voor bij de toepassing van meerdere neonicotinoïden in dezelfde omgeving of bij een combinatie van de toepassing van neonicotinoïden met bijvoorbeeld fungiciden. Daarbij gaat het dus om het concrete gebruik van de toegelaten middelen in het veld. Op Europees niveau wordt op dit moment meer onderzoek gedaan naar synergisme. Dat zal naar verwachting handvaten bieden voor de beoordeling van toelatingen. Op dit moment zijn die er dus niet. Het Ctgb verricht wel een beoordeling van 'concentratie aanvulling' (concentratie van middelen die uit meer dan één werkzame stof bestaan) of van tank-mixen.

21-1

Daarnaast merkt het Ctgb op dat het Activiteitenbesluit in de nabije toekomst generieke regelgeving bevat voor de zuivering van afvalwater uit kassen voor alle gewasbeschermingsmiddelen waarvoor zuivering met tenminste 95% nodig is²⁷. Voor zover zuivering met een hoger percentage nodig is, blijft het specifieke regime per middel van toepassing, zoals in het geval van imidaclopridhoudende middelen. Een en ander is helder uitgelegd in de kamerbrief naar aanleiding van het met de sector gesloten Hoofdlijnenakkoord²⁸.

21-2

Strijd met het Europese recht

Een aantal zienswijzers heeft gesteld dat door te weinig in te grijpen of juist te veel in te grijpen het Ctgb in strijd handelt met het Europese recht. Het Ctgb schaadt het level playing field door minder streng te zijn dan EU-recht verlangt / strenger te zijn dan andere lidstaten. Een deel van die argumenten is ook al aangevoerd in bezwaren tegen de besluiten uit 2014, voor de volledigheid wordt naar de beslissing op die bezwaren verwezen²⁹.

Volgens de Bijenstichting zou er strijd zijn met de Kaderrichtlijn water en met de Richtlijn duurzaam gebruik ('niet streng genoeg'). Het Ctgb merkt daarover op dat het Ctgb geen taak heeft in de uitvoering van de Kaderrichtlijn Water en dat bovendien de beoordelingskaders en dergelijke van de Kaderrichtlijn en Vo (EG) nr. 1107/2009 niet met elkaar overeenstemmen. Alle agrarische ondernemers moeten de acht principes van geïntegreerde gewasbescherming toe passen.

²⁷ <http://www.infomil.nl/onderwerpen/landbouw-tuinbouw/activiteitenbesluit/regelgeving-0/#h3146fd6f-7d40-4190-b8bd-d63b2b595911>

²⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2015/10/12/hoofdlijnenakkoord-waterzuivering-in-de-glastuinbouw>

²⁹ Beslissing op bezwaar van 25 november 2015 <http://www.ctgb.nl/nieuws/nieuws-berichten/2015/11/27/ctgb-besluit-op-bezwaren-inzake-imidacloprid>.

Conform die aanpak zijn imidaclopridhoudende middelen beschikbaar als laatste redmiddel³⁰. Dat is niet in strijd met genoemde richtlijn.

Ook de toelatinghouders wijzen op strijd met het (Europese) recht ('strenger dan andere lidstaten'). Hun argumenten betreffen eigenlijk de al in 2014 genomen besluiten waarin de plicht tot waterzuivering en de bijbehorende toelatingnorm is vastgesteld. Daartegen hebben zij bezwaar gemaakt, waarop reeds is beslist. Zij voeren daartoe onder meer aan dat er op Europees niveau belangrijke kanttekeningen zijn geplaatst bij de in Nederland gebruikte studie van Roessink. Hierover merkt het Ctgb op dat EFSA dit rapport voldoende robuust vindt. Door EFSA is aangegeven dat de toxiciteitseindpunten van de studie, bij afwezigheid van verdere relevante data, gebruikt kunnen worden voor de risicobeoordeling als een conservatieve benadering. Door EFSA is in de conclusie van 2014 aangegeven³¹: "Nevertheless, as it was agreed at the meeting, in the absence of further data, EFSA considered that the endpoints from Roessink et al., (2013) can be used for risk assessment as a conservative approach."

Het Ctgb is niet van mening dat het level playing field door dit *verbod tenzij* wordt geschaad. Koop en gebruik van deze middelen blijft immers mogelijk. In verband met de naleving (het voorkomen van illegaal gebruik zonder zuivering) zijn evenwel strenge voorschriften voor het gebruik door de telers nodig. Dat er tot voor kort niet of nauwelijks werd gezuiverd staat immers vast.

Daarmee worden anders dan de Bijenstichting meent, de eerder geconstateerde handhavingsproblemen juist opgelost. Waarom een dergelijk systeem waarin de bewijslast bij de teler ligt, in strijd zou zijn met de rechtszekerheid, zoals door zowel de Bijenstichting als door de toelatinghouders is aangevoerd, ziet het Ctgb niet. De inhoudelijke eisen waaraan moet worden voldaan (tenminste 99,5% zuivering) heeft het Ctgb immers al in januari 2014 vastgesteld. Toen hadden telers er al voor kunnen en moeten kiezen hun afvalwater met het vereiste percentage te zuiveren, of de middelen niet te gebruiken. Vervolgens bleek dat deze zuiveringsnorm niet of nauwelijks werd nageleefd, op grond waarvan het Ctgb dit tijdelijke verbod instelt met omkering van de bewijslast.

Onduidelijkheden

Over een mogelijke onduidelijkheid van termen merkt het Ctgb op dat een koper slechts een maal per jaar de bedoelde toonplicht heeft. Gedurende dat jaar zullen de certificaten zullen gelig zijn en ook de gegevens die de afwezigheid van een kas aantonen veranderen waarschijnlijk niet.

Zonder certificaat mag het middel niet worden verkocht aan een teler met een kas. Door de koppeling van verkoop aan gebruik wordt de controle op het bedrijf ook eenvoudiger: als het middel aanwezig is op een bedrijf met een kas moet ook een certificaat getoond worden.

---

³⁰ Brief EZ aan Tweede Kamer DGAN-PAV/160211158 van 15 februari 2016, blz. 21 en blz.5.

³¹ Vindplaats invoegen

Voor het middel Gaucho T wordt verhelderd dat zaadbehandelingsbedrijven geen toonplicht hebben en ook geen certificeringsplicht. Zij vallen onder een ander regime waarin de waterstromen zijn gereguleerd.

Procedure zienswijze Bijenstichting, ontwikkelingen na zienswijze

De toelatinghouders hebben aangevoerd dat de zienswijze van de Bijenstichting is ingebracht in een andere procedure en daarom niet door het Ctgb had mogen worden meegenomen. Het Ctgb overweegt daarover dat in de reactie van de Bijenstichting die in het kader van de totstandkoming van een wijziging van het Activiteitenbesluit is ingebracht, uitdrukkelijk wordt ingegaan op onderhavig voornemen van het Ctgb. Gelet op de doorzendplicht van artikel 2:3 Algemene Wet bestuursrecht heeft het Ctgb kennis genomen van deze zienswijze en deze betrokken bij de besluitvorming. Met inachtneming van de algemene beginselen van behoorlijk bestuur heeft het Ctgb alle relevante belangen betrokken. Reden waarom het Ctgb heeft besloten om ook deze zienswijze naar alle zienswijzers toe te sturen zodat zij een reactie kunnen geven. Zij zijn dus tijdig op de hoogte gebracht van deze zienswijze en konden reageren, hetgeen zij ook hebben gedaan.

Voor de volledigheid merkt het Ctgb nog op dat nieuwe ontwikkelingen en nieuwe informatie na afloop van de zienswijzeprocedure zijn meegenomen in verband met een zorgvuldige besluitvorming, zoals het beschikbaar komen van installaties die voldoende kunnen zuiveren. Het Ctgb heeft zich bovendien over bepaalde uitvoeringsdetails nader laten voorlichten door onder meer gesprekken te voeren met stakeholders in het belang van een goede formulering van de voorschriften en van het verbeteren van de naleving. Daarmee is vooraf de uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid van de voorschriften getoetst.

De toelatinghouders pleiten er voor om een aanvraag tot wijziging van de toelatingsnorm af te wachten en de samenhang te bewaken met de beschikbaarheid van de andere middelen waarvoor zuivering met meer dan 95% nodig is (en die dus eveneens niet onder de generieke regelgeving van het Activiteitenbesluit zullen vallen). Ook pleiten zij voor langere opgebruiktermijnen. Het Ctgb merkt hierover op dat het beoordelen van de ingediende aanvraag nog enige tijd vraagt en daarnaast niet direct gerelateerd is aan de toepassing van middelen met imidacloprid in de glastuinbouw. Het Ctgb ziet dan ook geen aanleiding om de onderhavige besluitvorming aan te houden, totdat op die aanvraag is beslist. Het verzoek van de toelatinghouders om uitstel zou bovendien leiden tot uitstel van de voorgenomen beperkingen, die gericht zijn op verbetering van de naleving. Met een dergelijk uitstel zou het Ctgb handelen in strijd met het belang van de bescherming van waterorganismen. Daarbij is van belang dat het Ctgb vooralsnog geen aanwijzingen heeft dat de betreffende norm te streng zou zijn en waterzuivering met tenminste 99,5% niet nodig zou zijn.

Het Ctgb beziet inmiddels ook de zuiveringseisen aan de toelatingen van andere middelen (op basis van andere stoffen dan imidacloprid), onder andere op verbetering van de voorschriften in het kader van de naleving. Daar zal het Ctgb apart uitspraken over doen.

Voor de gevraagde verlenging van respijttermijnen ziet het Ctgb, geen aanleiding. Door de uitgestelde inwerkingtreding met acht weken is er voldoende ruimte voor de toelatinghouders om de etikettering tijdig aan te passen. Voor de telers geldt dat alleen die bedrijven die een installatie hebben staan die tenminste met 99,5% zuivert op grond van de huidige voorschriften deze middelen mogen kopen en gebruiken. Aangezien die bedrijven er op dit moment niet of nauwelijks zijn is een opgebruiktermijn om aan hun belangen tegemoet te komen niet nodig.

Conclusie

Het College trekt uit de voorgaande analyse, zienswijzen en nieuwe informatie de conclusie:

- **De toelatingsnorm voor middelen op basis van imidacloprid wordt nog steeds substantieel overschreden.**
- **De verplichting tot waterzuivering voorafgaande aan lozing op oppervlaktewater of riool heeft niet het beoogde effect: er wordt niet of nauwelijks gezuiverd, terwijl er wel wordt geloosd;**
- **Het systeem van gecontroleerde distributie is momenteel onvoldoende robuust, maar kan met andere voorschriften, waaronder omkering van de bewijslast, een belangrijke rol (blijven) vervullen bij de terugdringing van de verontreiniging van het oppervlaktewater met imidacloprid.**

Het College besluit derhalve tot een tijdelijk verbod op gebruik tenzij aangetoond wordt dat er niet wordt geloosd, of aangetoond wordt dat een zuiveringsinstallatie die zuivert met ten minste 99,5% wordt gebruikt. Koop en gebruik is alleen toegestaan als aan onder meer een toonplicht is voldaan. Deze maatregel wordt gebaseerd op artikel 44 van Verordening 1107/2009.

4. Hoofdlijn van het besluit

Het onderhavige besluit op basis van artikel 44 van Verordening 1107/2009 houdt een tijdelijke maatregel in met een verbod tot het kopen, het in bezit hebben en het gebruiken van alle middelen op basis van imidacloprid, tenzij een melding is gedaan aan het CDG. Een teler heeft dus een toonplicht. Een teler die geen kas heeft en dat aantoon, kan deze middelen vervolgens kopen om ze toe te passen in de bloembollen- hop of fruitteelt. Een teler met een kas kan de melding alleen doen als hij beschikt over een certificaat. Met het certificaat toont hij aan dat hij niet loost. Ofwel hij toont een certificaat dat bevestigt dat hij beschikt over een over een waterzuiveringsinstallatie die geplaatst is op de zogenoemde BZG-lijst van installaties en waarvan ten minste van het Ctgb is aangetoond dat deze installatie imidacloprid zuivert met een zuiveringsrendement van tenminste 99,5%. En dat deze installatie daadwerkelijk in gebruik is en adequaat wordt onderhouden. Certificaten kunnen alleen worden afgegeven door een daartoe geaccrediteerde instantie. Voor de precieze tekst wordt verwezen naar onderdeel 2 van het besluit.

Bij het houden van toezicht en handhaving wordt door de NVWA gebruik gemaakt van private certificeringssystemen, opgezet door het bedrijfsleven en/of de sector. De certificerende organisatie moet geaccrediteerd zijn door de Raad voor Accreditatie (RvA). Het systeem moet voorzien in duidelijk beschreven procedures, verantwoordelijkheden, voorschriften en een goed werkend sanctieregime. De NVWA en het Ctgb hebben geen rol bij het tot stand komen en het functioneren van het certificeringssysteem en de eventuele beoordeling van technieken. Indien een dergelijk certificeringssysteem voldoende waarborgen en garanties biedt dat de relevante wet- en regelgeving onderdeel uitmaakt van het certificeringssysteem, de gestelde voorschriften worden nageleefd en het systeem goed functioneert, dan kan de NVWA het certificeringssysteem accepteren conform de reguliere systematiek van beoordeling en acceptatie van kwaliteitssystemen. Na acceptatie houdt de NVWA systeemtoezicht door middel van rapportages van de schema-eigenaar en auditverslagen van de RvA en het uitvoeren van audits en inspecties.

De inhoudelijke eis, het zuiveren van het afvalwater tot tenminste 99,5% , is niet nieuw. Gebruikers hadden hier al aan moeten voldoen op grond van de huidige voorschriften. Het huidige voorschrift bevatte al een verklaringplicht via de gecontroleerde distributie. Dit gewijzigde voorschrift met de toeplicht draait de bewijslast om: de koper of de gebruiker zal actief moeten aantonen dat hij over een certificaat beschikt dat aantoont dat zijn bedrijf aan de gestelde eisen voldoet, en wel door middel van certificaten van geaccrediteerde organisaties. Zonder deze melding is het kopen, het op voorraad hebben en het gebruik van deze middelen verboden.

Het Ctgb is zich ervan bewust dat in het kader van het Hoofdlijnenakkoord activiteiten worden ontwikkeld om, al of niet collectief, zuivering tot tenminste 95% te realiseren voor de gehele bedekte teelt. Voor de zuiveringseis voor imidaclopridbevattende middelen zijn afwijkende afspraken gemaakt in dit akkoord, hetgeen niet wegneemt dat in het kader van de zienswijze op dit voornemen voortgebouwd kan worden op ontwikkelingen die in het kader van dit Hoofdlijnenakkoord plaatsvinden. Ook bij andere, al dan niet technische ontwikkelingen, zoals de gesloten teelt en collectieve en mobiele zuiveringsinstallaties kan worden aangesloten.

Daarnaast kan de toelatinghouder aantonen dat er naast de zuivering tot tenminste 95%, aanvullende maatregelen op het bedrijf mogelijk zijn die ertoe leiden dat zuivering van imidaclopridhoudend water slechts tot 95% nodig is. Te denken valt aan wachttijden tussen gebruik en lozing. Het effect ervan moet uiteraard aantoonbaar gelijk zijn aan waterzuivering tot 99,5%. Inhoud en effect van deze maatregelen worden bepaald door de eigenschappen van de werkzame stof. Daarom is het de toelatinghouder die, als enige, deze maatregelen onderbouwd kan voorstellen. Voorstellen hiervoor heeft het Ctgb nog niet ontvangen, deze kunnen uiteraard te allen tijde worden ingediend.

Sinds het publiceren van het voornemen in juli 2016 heeft een aantal private ondernemers te kennen geven een zuiveringsinstallatie te kunnen leveren waarmee afvalwater met imidacloprid met tenminste 99,5% kan worden gezuiverd.

Als dat zuiveringspercentage, van installaties die op de zogenoemde BZG-lijst staan ten genoegte van het Ctgb door een onafhankelijke instantie wordt bevestigd is certificering en accreditatie van de installaties zelf niet nodig. Wel blijft nodig dat ook het installeren, het daadwerkelijke gebruik en adequaat onderhoud van de installatie wordt aangetoond. Veel partijen hebben daarover opgemerkt dat er nog geen sprake is van certificering door een geaccrediteerde instantie. Het Ctgb merkt daarover op dat er inmiddels meerdere installaties zijn die kennelijk tot de aangegeven percentages kunnen zuiveren. Die ontwikkeling is mogelijk versneld door dit voornemen tot verdergaande beperkingen en is waarschijnlijk een gevolg van toenemende vraag. Voor de certificering van installering, daadwerkelijk gebruik en adequaat onderhoud ziet het Ctgb eveneens een rol van de sector zelf. De sector kan immers zelf voorstellen doen tot uitbreiding van bestaande voedselveiligheidscertificaten of milieukeurmerken met een module over waterzuivering tot 99,5% of voor een gesloten kas. Het Ctgb heeft daarin geen taak en zal bovendien ook niet een specifiek certificaat voorschrijven. Een geaccrediteerde organisatie die dit certificaat wil aanbieden kan zich bij de NVWA melden die op de hierboven omschreven manier een en ander zal toetsen. Zolang deze certificering door een geaccrediteerde organisatie van gebruik en onderhoud van een aanwezige installatie er niet is, is het gebruik van middelen met imidacloprid dus ook niet toegestaan. Tenzij aangetoond kan worden dat er in het geheel niet wordt geloosd. Dat komt hieronder ter sprake.

In het voornemen was al aangegeven dat gebruik van middelen met imidacloprid is toegestaan als er met een certificaat van een daartoe geaccrediteerde organisatie aangetoond kan worden dat er mobiel of collectief wordt gezuiverd tot het aangegeven percentage. Hoe een en ander vorm krijgt is wederom aan de sector zelf. Mobiele installaties zijn er al, collectieve zuivering nog niet.

Een teler kan gebruik maken van de optie van niet-lozen. Wil hij imidacloprid kunnen kopen of gebruiken zal hij evenwel ook voor deze optie een certificaat van een geaccrediteerde organisatie moeten tonen. Ook deze certificaten zijn er op het moment van het nemen van dit besluit nog niet. Vanuit LTO is daarover aangegeven dat een pilot in voorbereiding is met voorlopende bedrijven die het watermanagement in hun kassen zodanig in beeld en onder controle hebben dat zij aan kunnen tonen dat zij geen afvalwater lozen. Voor deze pilot in het kader van de KasWaterWeter, een initiatief van onder meer het toenmalige Productschap Tuinbouw³², staat het Ctgb uitdrukkelijk open mits deze pilot herhaalbaar, controleerbaar en betrouwbaar en voor een beperkt aantal bedrijven in verband met de risico's op lozing van met imidacloprid belast water, wordt opgezet. Overleg met onder meer de NVWA en de UvW over de precieze voorwaarden waaronder een en ander kan plaatsvinden zal daarnaast ook nodig zijn. Voor deze pilot kan te zijner tijd een verzoek tot ontheffing van de plicht tot het overleggen van een certificaat worden gedaan. Ontheffingen beoordeelt het Ctgb case by case.

³² <https://www.glastuinbouwwaterproof.nl/kaswaterweter/>

Het idee hiervoor is aangedragen na afloop van de zienswijzeperiode, maar wil het Ctgb uitdrukkelijk meenemen omdat het bijdraagt aan bewustwording bij en inzicht van de teler in het watergebruik en de omvang van restlozingen op zijn bedrijf. Beoogd gevolg is een vermindering van de afvalwaterstroom (verontreinigd met gewasbeschermingsmiddelen) naar riolering of oppervlaktewater, met als doel een betere kwaliteit van het oppervlaktewater.

6. Toelichting op specifieke onderdelen

Wettelijke basis

Omdat de verplichting van waterzuivering en van gecontroleerde distributie voor middelen op basis van imidacloprid niet de beoogde effecten hebben gehad - er wordt immers niet/nauwelijks gezuiverd voorafgaande aan lozing op oppervlaktewater of riool - stelt het Ctgb vast dat niet voldaan is aan artikel 44, derde lid, onder c, van genoemde Vo en artikel 11, tweede lid, onder g en h, van het Besluit gewasbeschermingsmiddelen en biociden. Bovendien is er nog steeds sprake van een substantiële overschrijding van de toelatingsnorm voor imidacloprid. Er wordt derhalve niet voldaan aan een voorwaarde in de toelating.

Respijtperiode

Een respijtperiode als bedoeld in artikel 46 van de Verordening 1107/2009/EG wordt niet toegekend, gelet op het feit dat er risico's zijn voor het aquatische milieu en omdat de zuiveringseis reeds geruime tijd geldt.

Tijdelijkheid

De maatregel is tijdelijk met een looptijd van vier jaar en vervalt dus van rechtswege op 1 januari 2021. Het College kan besluiten tot verkorting van deze termijn, als ten genoegen van het College blijkt dat dit regime niet meer nodig is, of indien blijkt dat de maatregel niet het gewenste effect sorteert.

Voor de periode van vier jaren is gekozen omdat deze voldoende ruimte geeft om één en ander te implementeren. Bovendien wijst het College er op dat in het kader van het Hoofdlijnenakkoord in 2021 alle bedrijven daadwerkelijk over een zuiveringsinstallatie moeten beschikken. Weliswaar betreft dat een installatie die tenminste 95% moet zuiveren, Over vier jaren zal de oorspronkelijke toelating herleven, tenzij het Ctgb besluit de tijdelijke maatregel te continueren of besluit tot wijziging of intrekking van de toepassing voor de bedekte teelt.

De door het Ctgb voorgestane evaluatie ziet er als volgt uit. Het Ctgb zal EZ adviseren om begin 2020 wederom een onderzoek te laten doen naar de mate van verontreiniging van oppervlaktewater met imidacloprid. Daarnaast wordt geadviseerd om op een kortere termijn de naleving van de voorschriften inclusief de werking van de pilot te laten onderzoeken. Aan de hand van deze gegevens zal halverwege 2020 zo nodig een wijzigingsprocedure worden gestart. Of daarin de resultaten van de zuiveringseisen ten aanzien van andere middelen in het kader van het Hoofdlijnenakkoord worden meegenomen zal te zijner tijd worden bezien.

~~Uiteraard blijft het Ctgb de ontwikkelingen nauwlettend volgen en zal zo nodig eerder ingrijpen of starten met onderzoek.~~

28-1

Procedure

Conform het “Bestuursreglement regeling toelating” is het voornemen voor dit besluit ter inzage gelegd (artikel 10). Gelet op het aanbreken van de zomervakantieperiode is de periode van vier weken verlengd tot zes weken. Voorafgaand aan de terinzagelegging is in de Staatscourant het onderwerp van het ontwerpbesluit gepubliceerd. De toelatinghouders en andere belanghebbenden zijn daarbij in de gelegenheid gesteld een zienswijze naar voren te brengen en hebben dat ook gedaan. Het definitieve besluit wijkt op onderdelen af van de ter inzage gelegde tekst.

Ingangsdatum

Het besluit treedt acht weken na publicatie in werking. Hiermee wordt voldaan aan de beginselen van behoorlijk bestuur, immers de periode tussen de datum van het voorgenomen besluit, de datum van het besluit en de inwerkingtreding is zodanig dat belanghebbenden zich hebben kunnen voorbereiden op de maatregel en zo gewenst het besluit kunnen laten toetsen. Bovendien is inwerkingtreding voorzien voor de winter, een periode met over het algemeen een lager gebruik. Een langere overgangperiode is gelet op het risico voor waterorganismen niet gerechtvaardigd.

28-2

Als gevolg van de langere periode voor het indienen van zienswijzen en de uitgestelde inwerkingtreding die is voorzien voor begin volgend jaar, neemt de volledige periode van voorgenomen besluit tot definitieve inwerkingtreding ruim een half jaar in beslag. Deze periode biedt bedrijven die reeds over een vereiste waterzuiveringsinstallatie beschikken voldoende gelegenheid om aan het voorschrift te voldoen.

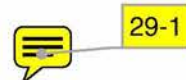
Bijlage II

Voorstel WG na input NVWA, CDG en LA. Voor tijdelijk verbod imidacloprid, versie voor College.

Dit voorschrift voor de bedekte teelt wordt voor de duur van vier jaren vervangen voor alle teelten door het volgende voorschrift:

Koop, voorhanden hebben en gebruik

1. De koop, het voorhanden hebben en/of het gebruik van dit middel en met het middel behandeld zaad/dummy pil is verboden tenzij de koper of een melding heeft gedaan bij een distributeur van gewasbeschermingsmiddelen die valt onder de Stichting CDG. (www.stichtingcdg.nl).
2. Deze melding wordt alleen gedaan als de koper aan de hand van de meest actuele gegevens van de Gecombineerde opgave³³ aantoont dat hij geen kas heeft.
3. Als een koper wel een kas heeft toont hij met een certificaat van een daartoe geaccrediteerde organisatie aan
  - a. dat hij niet loost of;
  - b. dat hij een waterzuiveringsinstallatie³⁴ gebruikt die vermeld is op de lijst van de Beoordelingscommissie Zuiveringsinstallaties Glastuinbouw³⁵ die aantoonbaar een zuiveringsrendement van tenminste 99,5% bereikt³⁶ voor drain- valwater en dat deze waterzuiveringsinstallatie in gebruik is, adequaat wordt onderhouden en dat een logboek wordt bijgehouden van het tijdstip en hoeveelheid van gebruik van het middel en van het gebruik van, het onderhoud van de installatie en de problemen die zich bij het gebruik van de installatie voordoen.
4. Voor het onder 3 genoemde aantonen via een certificaat³⁷ van daartoe geaccrediteerde organisatie is het certificatie systeem zodanig ingericht dat dit betrekking heeft op de waterstromen op het bedrijf (ingaaend, uitgaand, drain, recirculatie), de waterzuivering van de gebruiker van het middel, de plaatsing, het minimaal benodigde rendement, de installatie, het onderhoud en het gebruik van de waterzuivering.

Verkoop

Het is niet toegestaan dit middel en met het middel behandeld zaad/dummy pil te verkopen aan een koper die niet tenminste een maal per jaar aantoont³⁸ dat hij voldoet aan de eisen genoemd onder 2. Verkoop vindt plaats volgens het regime van gecontroleerde distributie van de Stichting CDG (www.stichtingcdg.nl).

³³ <http://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/gemeenschappelijk-landbouwbeleid/gecombineerde-opgave-2016>.

³⁴ Hier vallen alle soorten zuiveringsinstallaties onder: vast, mobiel, of collectief

³⁵ <https://www.helpdeskwater.nl/algemene-onderdelen/structuur-pagina'/zoeken-site/@43286/bzg-lijst/>

³⁶ ten genoegte van het Ctgb aan te tonen.

³⁷ Via een module bij een bestaande certificatieschema bijvoorbeeld.

³⁸ Een maal per jaar

- 1-1 19 dec. 2016 18:55
Testrapport en module voor gebruik opgenomen in een bestaand certificaat
- 2-1 19 dec. 2016 18:55
Onheldere alinea.
Samenloop van BZG/95% en imidaverplichting 99,5%
- 2-2 19 dec. 2016 18:55
Aansluitend op een initiatief (een werkgroep) dat inmiddels vanuit de sector is genomen.
- 2-3 19 dec. 2016 18:55
..in ontwikkeling...
- 3-1 19 dec. 2016 18:55
Testrapport en certificaat voor gebruik
- 3-2 19 dec. 2016 18:55
Testrapport
- 3-3 19 dec. 2016 18:55
Nee!!!
Andersom: 99,5% is in voorkomend geval algemeen gebruik geworden en kan derhalve onder het activiteitenbesluit worden gebracht. Is dus een uitbreiding van het Activiteitenbesluit.
- 4-1 19 dec. 2016 18:55
Vanwaar deze disclaimer?
- 5-1 19 dec. 2016 18:55
Zie eerdere opmerking.
- 5-2 19 dec. 2016 18:55
Ook testrapport
- 9-1 19 dec. 2016 18:55
..zou kunnen worden...
- 18-1 19 dec. 2016 18:55
Zie eerdere opmerking: dan zou het AB kunnen worden uitgebreid met.....
- 19-1 19 dec. 2016 18:55
Testrapport
- 21-1 19 dec. 2016 18:55
Wat is de toegevoegde waarde van deze zin hier?
- 21-2 19 dec. 2016 18:55
Wel zal zoveel mogelijk aansluiting worden gezocht bij het zich ontwikkelend BZG-systeem voor registratie van.....
- 22-1 19 dec. 2016 18:55
Zie mijn vraag per mail nav LTO.
- 24-1 19 dec. 2016 18:55
Onder een certificaat wordt verstaan:..... Testrapport tgv het CTGB.....en een certificaat (bestaand), waarin een gebruiksmodule is opgenomen.

26-1

19 dec. 2016 18:55

Dit bedoel ik: een testrapport kunnen overleggen is dan voldoende.

Deze alinea loopt nog niet lekker. Apparaat/testrapport en gebruik/module bij een certificaat loopt door elkaar heen.

Kan uitbreiding van de spuitlicentie met een gebruiksmodule ook?

26-2

19 dec. 2016 18:55

Klopt dit laatste?

28-1

19 dec. 2016 18:55

Veel te risicovolle zin!

28-2

19 dec. 2016 18:55

Klopt dit argument nog per 1/3?

29-1

19 dec. 2016 18:55

Ad 4: mi teveel in 1 certificaat opgenomen het testrapport en de module bij een bestaand certificaat.